

ISSN:1306-3111

e-Journal of New World Sciences Academy
2011, Volume: 6, Number: 1, Article Number: 1C0279

EDUCATION SCIENCES

Received: October 2010

Accepted: January 2011

Series : 1C

ISSN : 1308-7274

© 2010 www.newwsa.com

Yılmaz Geçit

Gülşah Gençer

Rize University

yilmaz.gecit@rize.edu.tr

Rize-Turkey

HAYAT BİLGİSİ DERSİNDE KAZANDIRILMASI BEKLENEN DEĞERLERE İLİŞKİN VELİ GÖRÜŞLERİ

ÖZET

Bu araştırmada amaç, Hayat Bilgisi dersi öğretim programında yer alan değerlerle ilgili velilerin görüşlerini belirlemektir. Araştırmanın çalışma grubunu ilköğretim birinci kademedeki okuyan 75 öğrenci velisi oluşturmaktadır. Tarama modelinde olan bu araştırmanın verileri değerler hakkında oluşturulan anketin uygulanması ile elde edilmiştir. Elde edilen veriler nicel ve nitel olarak değerlendirilmiştir. Sonuçta, velilerin programda yer alan değerler dışında farklı değerlere de eğitimde yer verilmesi gerektiğini düşündükleri belirlenmiştir. Diğer yandan değer eğitiminin başta ailede olmak üzere okulda ve öğretmenler tarafından kazandırılması öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Hayat Bilgisi, İlköğretim, Öğretim Programı, Değerler, Veliler

PARENTS' VIEWS ON THE VALUES AIMED TO BE PROVIDED BY LIFE STUDIES COURSE

ABSTRACT

This study aims to reveal parent's views on the values included in the curriculum of Life Studies course. The study group is composed of the parents of 75 elementary school 1st grade students. The study employs survey model, and research data are obtained by conducting a survey about the said values. The data obtained from the survey are evaluated in quantitative and qualitative terms. It is concluded that; values other than the ones included in the curriculum should also be employed according to the parents involved in the study. On the other hand, it is anticipated that; values education should be provided by schools and teachers and particularly by families in the first place.

Keywords: Life Studies, Elementary Education, Curriculum, Values, Parents

1. GİRİŞ (INTRODUCTION)

Bilindiği gibi ülkemizde okul çağına gelen bireyler sekiz yıl olan zorunlu ilköğretim okullarına başlarlar. Bu süreçte okuma yazma faaliyetlerinin yanı sıra çocuklara verilen derslerden biri de Hayat Bilgisi'dir. Hayat Bilgisi dersi bu çerçevede çocuklara rehber olabilecek nitelikteki derslerden biridir. "Genel olarak, doğa ve toplum bilimleri alanlarına ilişkin, çağın gerektirdiği en temel bilgi, beceri, tutum, düşünce ve değerlerin seçilip örgütlenmesiyle çocukları yaşama hazırlama ve yaşam bilinci oluşturma işlevini üstlenmektedir" (Akınoğlu, 2004:2). Yeni (2005 yılı) Hayat Bilgisi Programı'nda öğrencilerde kazandırılması ve gelişmesi beklenen kişisel nitelikler ve değerler belirlenmiştir. Bunlar; *öz saygı, öz güven, toplumsallık, sabır, hoşgörü, sevgi, barış, yardımseverlik, doğruluk, dürüstlük, adalet, yeniliğe açıklık, vatanseverlik, kültürel değerleri koruma ve geliştirmedir.* 2005 yılı Hayat Bilgisi dersi öğretim programı ile sadece yaşam becerileri değil, aynı zamanda kişisel niteliklerin ve değerlerin de geliştirilmesi amaçlanmıştır. Böylece bireylerin yalnızca çeşitli becerileri kazanması değil, aynı zamanda olumlu kişisel niteliklere sahip olmaları; kısacası bireylerin her yönden gelişmeleri üzerinde durulmuştur (Karabağ, 2007:62).

Uzun yıllardan beri çeşitli ülkelerde ahlaki ve sosyal değerlerle ilgili çeşitli araştırmalar yapılmasına karşın değer kavramı üzerinde ortak bir görüş birliği olduğunu söylemek mümkün değildir (Halstead, 1996). Ancak bir terim olarak değer kavramı, bir eylemde bulunmadan önce yöntem seçenekleri arasından tercih yapmak için ölçüt ya da standart olarak hizmet eden, ortak sembolik sistem ögesi olarak tanımlanabilir. Değerler, davranışı yönlendiren tutumlar için genel bir çerçeveyi biçimlendirir ve bu çerçevede bireyin diğerlerine karşı davranışlarını yönlendirir (Cafu ve Somuncuoğlu, 2000, akt: Demirhan Işcan, 2007:15). Diğer yandan toplumun sosyo-kültürel öğelerine anlam veren temel ölçütlerdir. Mevcut toplumsal yapı analizlerinde, bir olgunun içinde yer aldığı kültürel çerçeve ve bu çerçevedeki inançlar, değerler, normlar ve tutumların anlaşılmasının önemi tartışılmazdır. Bu anlamda, bir toplumun anlaşılabilmesinde, o toplumun sahip olduğu değerlerin yeri büyüktür (Özensel, 2003, akt: Tay, Yıldırım, 2009:1502). "Değerler, yaşamın hazineleridir, bağımsızlık ve özgürlük getirir, insanın kendi kendine yeterli olma kapasitesini arttırır. Kendi içimizde değerleri geliştirirken, bunu dünyayla paylaşıyoruz ve böylece daha iyi bir dünyaya doğru ilerleriz" (Janki-Brahma Kumaris World Spiritual University, 1995, akt: Demirhan Işcan, 2007:1). Değerler insanların duygu, düşünce ve davranış boyutlarıyla yakından ilgilidir. "Sosyal bilimciler değerlerin insan davranışlarını açıklamada temel bir öneme sahip olduğunu ifade etmektedir" (Dilmaç ve Ekşi, 2007:21). Değerler her insanın yaşadığı çevre ve deneyimleriyle yakından ilgilidir ve her insanda bu temel değerler aynı zamanda kişilik özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır (Balat, 2006: 14).

İlerleyen teknoloji ve artan insan ihtiyaçları ile birlikte insanlar için değerler bir ölçüde önemini kaybetme yoluna girmeye başlamıştır. Ancak değerlerin kaybedildiği bir toplumda birlik ve beraberlikten söz etmek mümkün olmayacaktır. Akbaş'ın da (2004:86) belirttiği gibi; "Toplum ancak değerleri içselleştirmiş bireylerden oluştuğu zaman devamlılık sağlayabilir. Ters durumda insanların bir arada bulunması zorlaşacak ve toplumsal yapıyı tehdit eden, istenmeyen davranışlar artacaktır."

Toplu olarak eğitim öğretim yapılan okullar ülkenin ortak değerlerini ve evrensel değerleri bireylere kazandırmak için önemli roller üstlenirler. Ayrıca eğitim kurumlarının toplumun yapılanmasında önemli etkiye sahip kurumlardan biri olmasından dolayı, devlet ve halk okulların değerlerinin ne olması gerektiği konusunda görüş belirtmektedir (Akbaş, 2004: 79). Okullarda benimsenen ve kazandırılmaya çalışılan değerlerin halktan kopuk, halkla bütünleşmemiş olması beklenemez.

Genel olarak "değerler eğitiminin gerekliliği konusunda eğitimciler ve politikacılar arasında oluşan görüş birliği, konu hangi değerlerin öğretilmesi gerektiği noktasına gelince farklılaşmaktadır" (Doğanay, 2007:261). Değerler öğretiminde aile, çevre ve okul yaşantılarının önemli etkileri bulunmaktadır. Bireylerin aldığı değerler eğitimi bu üç yaşantı arasında oluşur ve şekillenir. Ancak bireylerin değer yapılanmasında ailenin etkisi kadar kişisel tercihlerin de önemli etkisi olduğu inkâr edilemez (Coşkun ve Yıldırım, 2009: 326). Tüm bunlar arasında değerler konusunda özellikle aileler yapıcı ve etkili unsurlardır.

Bu çalışmamızda Hayat Bilgisi programında yer alan değerler ve bu değerlerin eğitimi konusunda ailelerin görüşleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ancak öncelikle bu konuyla ilgili ülkemizde yapılan bazı çalışmalar hakkında bilgi vermek faydalı olacaktır. İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerine insani değerler eğitimi vermek ve "ahlaki olgunluk ölçeği" ile bu programın etkiliğini ölçmek amacıyla Dilmaç (1999) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada öntest-sontest deneysel desen modeli uygulanmış, sonuçta "insani değerler eğitimi" alan öğrencilerin lehine anlamlı sonuçlar elde edilmiştir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerindeki değer eğitimi ve öğretimini din eğitimi açısından inceleyen başka bir çalışma da ise, öğrencilerin ahlaki tutum ve davranışlarında adı geçen dersin etkili olduğu saptaması yapılmıştır (Cebeci, 2005). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinde evrensel değerlere ilişkin tutumların öğrenciye kazandırılmasında öğretim sürecinin etkisinin tespitine yönelik yapılan bir çalışma sonucunda ise, öğretim sürecinin bireylerde evrensel değerler oluşturmada oldukça etkin olduğu bulgulanmıştır (Koç, 2007). Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüş ve düşüncelerini belirlemek, tarih derslerinde değer eğitimi ile ilgili ne tür etkinlikler yaptıklarını ve hangi problemlerle karşılaştıklarını ortaya koyma amacıyla yapılan çalışma sonucunda tarih öğretmenlerinin çoğunluğunun değerler ve değer eğitimi ile ilgili teorik bilgilere sahip olmadıkları ancak değer eğitimine yönelik olumlu tutum içinde oldukları ortaya konulmuştur (Tokdemir, 2007). Fen lisesi öğrencileri üzerinde insani değerler eğitimi programının öğrencilerin değerlere sahip olma düzeyinde önemli değişiklikler meydana getirdiğini ortaya koyan çalışma da dikkate değer bir çalışmadır (Dilmaç, 2007). Keskin (2008) tarafından yapılan araştırmada ise, Türkiye'de uygulamaya konulan son iki sosyal bilgiler öğretim programındaki değerler eğitiminin tarihsel gelişiminin ve bugünkü durumunun irdelendiği görülmektedir. Hem nitel hem nicel boyutu olan bu çalışma sonucunda programlarda doğrudan veya dolaylı biçimde az ya da çok değerlere özellikle de ahlak ve karakter eğitimine vurgular yapıldığı görülmektedir. Ayrıca kızların erkeklere göre değerlere sahip olma düzeylerinin daha yüksek olduğu da saptanan sonuçlar arasında yer almaktadır. Demirhan İşcan (2007) tarafından gerçekleştirilen öntest-sontest deneysel desenli araştırma modelindeki çalışma sonucunda ise, ilköğretim düzeyinde "evrensellik" ve "iyilikseverlik" değerlerini kazandırmaya yönelik hazırlanan değerler eğitimi programı sonucunda, deney grubu öğrencilerinin değerlere ilişkin daha fazla olumlu nitelikte davranış sergiledikleri bulgulanmıştır. İlköğretim okullarımızda okutulan sosyal bilgiler ders kitaplarının rol model olarak kahramanları içerme durumu ile öğretmen adaylarının hangi rol modellerin kullanılması gerektiği yönündeki düşüncelerinin kıyaslandığı çalışmada çarpıcı sonuçlar ortaya koymuştur (Arslan, 2009). Ders kitaplarında değer eğitimi amacıyla yer alan kahramanlar ile öğretmen adaylarının kahramanları karşılaştırılarak örtüşme düzeyine bakılmıştır. İki kaynak arasında sadece bir ortak kahraman çıktığı görülmüştür. Ders kitaplarında rol model olarak en fazla Atatürk yer alırken, öğretmen adaylarının seçimlerinin Atatürk ile dini kahramanlardan oluştuğu görülmüştür. Bulgular, Sosyal Bilgiler ders kitaplarıyla öğretmen ve öğretmen adaylarının kahramanlarının örtüşme düzeyinin düşük olduğunu göstermiştir. Budumlu Akkirpik (2007) tarafından yapılan çalışmada da

öğretmenlere göre karakter eğitiminde hangi değerlerin öncelikli olarak öğrencilere kazandırılması gerektiği tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma sonunda önemli saptamalar yapılmış o saptamalar arasında en önemli olanlarından biri, öğretmenlerin gerekli gördükleri değerlerin başında evrensellik, özdenetim, yardımseverlik, uyum, güvenlik, başarı, geleneksellik, hazcılık, uyarılma ve güç değerlerinin gelmesidir. Can'ın (2008) dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi ile ilgili yaptıkları uygulamalara ilişkin görüşlerini belirlemek amacıyla gerçekleştirdiği çalışma sonucunda elde ettiği bulgulardan bazıları şunlardır: Adı geçen derste öğretmenlerin en çok sorumluluk sahibi olmaya ilişkin etkinlikler düzenledikleri ve değerler eğitiminde en çok işbirliğine dayalı öğrenme ile yaratıcı drama yöntemlerini kullandıkları belirlenmiştir. Öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri arasında cinsiyete göre anlamlı farklar görülürken, kıdem, eğitim durumu ve okulların başarı düzeylerine göre anlamlı farklar bulunmadığı da tespitler arasında bulunmaktadır. Ulusoy (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise lise 1, 2 ve 3. sınıf öğrencilerinin tarih dersindeki geleneksel ve demokratik değerlere ilişkin tutumları çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Sonuçta kız öğrencilerin demokratik değerleri, erkek öğrencilerin ise geleneksel değerleri daha fazla önemsedikleri bulgulanmış, ayrıca sınıflar bazında ise lise 1. sınıf öğrencilerinin değerlere daha olumlu baktıkları belirlenmiştir. İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde çeşitli değerlerin dersin içeriği ve günlük yaşamla bağlantılı olarak çeşitli etkinlik ve materyaller yoluyla öğrencilere kazandırılmaya çalışıldığını ortaya koyan çalışma da (Çengelci, 2010) dikkat çekici bir çalışma olarak değerlendirilebilir. Şen (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise Milli Eğitim Bakanlığının ilköğretim okulları için hazırladığı 100 temel eser arasından 58'indeki temel değerlerin incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Sonuçta bu eserlerde sırasıyla sevgi, duyarlılık, yardımseverlik, saygı ve sorumluluk değerlerinin en fazla önemsenen değerler olduğu, bunun yanında bağımsızlık değerinin tespit edilemediği dikkat çekmektedir.

2. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ (RESEARCH SIGNIFICANCE)

Toplumun en küçük birimi olan ailede önem kazanmaya başlayan değerler küçük yaştan itibaren bireyleri etkilemeye başlar ve okul yaşantısıyla şekillenir. Aileler değerler eğitiminde çok önemli rollere sahiptirler. Bu çalışmada ilköğretimin ilk 3 sınıfında uygulanan Hayat Bilgisi dersi öğretim programlarındaki değerler eğitimine ilişkin velilerin düşünceleri tespit edilerek bu velilerin alternatif değerlerle ilgili fikirleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

3. YÖNTEM (METHOD)

3.1. Araştırmanın Modeli (Model of Research)

Araştırma tarama modelindedir. Bu model mevcut durumu tespit etmek için yürütülen bir araştırma türüdür. "Bu modelde daha çok araştırılmak istenen olayın veya problemin mevcut durumu nedir ve neredeyiz sorularına cevap aranır" (Çepni, 2009: 65).

3.2. Evren ve Örneklem (Population and Sampling)

Bu araştırmanın evrenini 2009-2010 eğitim-öğretim yılında Rize ilindeki ilköğretim birinci kademe Hayat Bilgisi dersi alan öğrencilerin velileri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise Rize ilinin Pazar İlçesinde bulunan Ahmet Tahtakılıç İlköğretim Okulu ve Rize ilinin Ardeşen ilçesinde bulunan Köprüköy İlköğretim Okulu öğrencilerinin velilerinden toplam 75 kişi teşkil etmektedir.

3.3. Veri Toplama Aracı (Data Collection Tool)

Bu araştırmada veri toplama aracı olarak anket kullanılmıştır. Velilere uygulanmak üzere hazırlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde velilerin demografik özelliklerini tespit etme amaçlı sorular yer almaktadır. Ayrıca bu bölümde 4 tane açık uçlu, 3 tane beşli likert tipinde soru yer almaktadır. İkinci bölümde Hayat Bilgisi Dersinde kazandırılmaya çalışılan değerler verilmiş ve gerekli olanlar için ek açıklamalar yapılmıştır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki burada kullanılan anket sorularının önemli bir kısmı Tay ve Yıldırım'ın (2009) geliştirmiş oldukları ölçekten alınmış ve tarafımızca da yeni eklemeler yapılmıştır. Anket formunun hazırlanmasında ilgili literatür taranarak denemelik maddeler oluşturulmuş ve sonrasında alan uzmanlarının da görüşleri alınarak ölçeğe nihai şekli verilmiştir. Oluşturulan bu anketlerden her bir okula 50'şer tane olmak üzere toplamda 100 adet dağıtılmıştır. Ancak sonuçta değerlendirmeye tabi alınabilecek toplam 75 adet anket toplanmıştır.

3.4. Verilerin Çözümlemesi (Data Analysis)

Veri toplama aracı ile elde edilen nicel verilerin çözümlemesinde SPSS (17) (Statistical For Social Sciences) paket programı kullanılmıştır. Ankette yer alan beşli likert tipinde 3 soru araştırmaya katılan veliler tarafından; yetersiz, az yeterli, kararsızım, yeterli, çok yeterli şeklinde belirtilmiştir. Bu cevaplara yetersizden başlanarak sırasıyla çok yeterli cevabına kadar birden beşe kadar numara verilmiştir. Ayrıca ankette yer alan açık uçlu soruların çözümlemesinde ise betimsel analizden yararlanılmıştır. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır. Bu amaçla elde edilen veriler önce sistematik ve açık bir biçimde betimlenir. Daha sonra yapılan bu betimlemeler açıklanır ve yorumlanır, neden sonuç ilişkileri irdelenir ve birtakım sonuçlara ulaşılır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Velilerin verdikleri cevaplar bir kısmı hiç değiştirilmeden bulgular kısmına aktarılmış ve gerekli yorumlar yapılmıştır.

4. BULGULAR (FINDINGS)

Uygulanan anketteki velilerin demografik özellikleriyle ilgili bilgiler aşağıda tablo 1'de gösterilmiştir.

Table 1. Katılımcıların demografik bilgileri (sayı: 75)
(Table 1. Demographic information of the participants) (N=75)

Değişken	Frekans	(%)
Ebeveyn		
Anne	43	57,3
Baba	32	42,7
Yaş		
26-30	9	12
31-35	25	33
36 +	41	54
Meslek		
Öğretmen	9	12
Memur	11	14.66
İşçi	18	24
Emekli	3	4
Esnaf	7	9.33
Diğer	27	36
Eğitim Seviyeleri		
İlkokul	34	45.33
Ortaokul	8	10.66
Lise	18	24

Yükseköğretim	15	20
Yaşadığı Yer		
Köy	38	50.7
İlçe	37	49.3
Aylık Gelir (Tl)		
500 -	21	28
500-1000	20	26.66
1000-1500	17	22.66
1500-2000	10	13.33
2000 +	7	9.33

Tablo 1’de görüldüğü gibi ankette demografik özellik olarak; ebeveyn, yaş, meslek, eğitim, yaşanılan yer ve gelir düzeyi belirlenmiştir. Araştırmaya 75 veri eksiksiz katılmıştır. Araştırmaya katılan velilerin 43’ü (%57,3) anne, 32’si (%42,7) babadır. Araştırmaya katılan bireylerin 9’u (%12) 26-30 yaş arası, 25’i (%33,3) 31-35 yaş arası, 41’i (%54,7) 36 ve üstüdür. Araştırmaya katılanların 9’u (%12) öğretmen, 11’i (%14,7) memur, 18’i (%24) işçi, 3’ü (%4) emekli, 7’si (%9,3) esnaf ve 27’si (%36) ise daha farklı meslek gruplarında yer almaktadır. Yine araştırmaya katılan bireylerin 34’ü (%45,3) ilkökul, 8’i (%10,7) ortaokul, 18’i (%24) lise, 15’i (%20) ise yükseköğrenim mezunudur. Ayrıca 38’i (%50,7) köy, 37’si (%49,3) ilçede yaşamaktadır. Araştırmaya katılanların gelir düzeyine bakıldığında 21’i (%28) 500 ve altı, 20’si (%26,7) 500-1000, 17’si (%22,7) 1000-1500, 10’nu (%13,3) 1500-2000 ve 7’si (%9,3) ise 2000 TL ve üstü gelir düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Anketin bu bölümünde beşli likert tipinde 3 soru yer almaktadır.

Tablo 2. Araştırmaya katılan velilerin değerler eğitimi konusunda kendilerini yeterli görme durumları
(Table 2. The capability of the school regarding values education in the eyes of the parents participated in the research)

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Yetersiz	2	2.7	2.7	2.7
Az yeterli	8	10.7	10.7	13.3
Kararsızım	9	12.0	12.0	25.3
Yeterli	49	65.3	65.3	90.7
Çok yeterli	7	9.3	9.3	100.0
Toplam	75	100.0	100.0	

Değerler eğitimi konusunda velilerin kendisini ne kadar yeterli gördükleri konusunda; toplam 75 veliden, 2’si (%2,7) yetersiz, 8’i (%10,7) az yeterli, 9’u (%12) kararsız, 49’u (%65,3) yeterli, 7’si (%9,3) ise çok yeterli olduğunu belirtmiştir (tablo 2). Ayrıca köy ve ilçeye göre ayrı ayrı bakılınca aşağıdaki tablo elde edilmiştir.

Tablo 3. Araştırmaya katılan velilerin yaşadıkları yer durumuna göre değerler eğitiminde kendilerini yeterli görme durumları
(Table 3. The self efficiency position in values education according to the living place of the parents participated in the research)

Yer	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Köy	38	3.39	1.02	73	2.96	.00
İlçe	37	3.97	0.60			

Yapılan t-testine göre bu soruda ilçede yer alan velilerin ortalaması (X=3.97) köydeki velilerin ortalamalarına (X=3.39) göre daha yüksek olduğu görülmektedir (tablo 3). $t(73)=2.96$, $P<0.05$ olduğundan dolayı anlamlı bir

farklılık vardır ve ilçe velileri değerler eğitimi konusunda kendini daha yeterli gördükleri söylenebilir.

Tablo 4. Araştırmaya katılan velilerin değerler eğitimi konusunda okulu yeterli görme durumları

(Table 4. The capability of the school regarding values education in the eyes of the parents participated in the research)

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Yetersiz	2	2.7	2.7	2.7
Az yeterli	12	16.0	16.0	18.7
Kararsızım	9	12.0	12.0	30.7
Yeterli	35	46.7	46.7	77.3
Çok yeterli	17	22.7	22.7	100.0
Toplam	75	100.0	100.0	

Değerler eğitimi konusunda velilerin okulu ne kadar yeterli gördükleri konusunda hazırlanan tablo 4'e bakıldığında; toplam 75 veliden 2'si (%2,7) yetersiz, 12'si (%16) az yeterli, 9'u (%12) kararsız, 35'i (%46,7) yeterli, 17'si (%22,7) ise çok yeterli olduğunu ifade etmiştir. Velilerin yanıtlamış olduğu bu soruda yaşananlara göre anlamlı farkın olup olmadığı independent samples T-test yapılarak belirlenmiştir.

Tablo 5. Araştırmaya katılan velilerin yaşadıkları yer durumuna göre değerler eğitiminde okulu yeterli görme durumları.

(Table 5. The school's efficiency position in values education according to the living place of the parents participated in the research).

Yer	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Köy	38	3.94	1.01	73	2.00	0.49
İlçe	37	3.45	1.09			

Yapılan indepentent t testinde, $t(73)=2.00$, $p<0.05$ bu sonuca göre anlamlı fark görülmektedir. Köyde yaşayan veliler ($X=3.94$) ilçede yaşayanlara ($X=3.45$) göre değerler eğitimi konusunda okulu daha yeterli gördükleri söylenebilir.

Tablo 6. Araştırmaya katılan velilere göre okul tarafından verilen değer eğitiminin öğrencilerce benimsenme durumları

(Table 6. The adoption of values education (provided by the school by students in the eyes of the parents participated in the research)

	Frekans	%	Geçerli %	Kümülatif %
Yetersiz	3	4.0	4.0	4.0
Az yeterli	15	20.0	20.0	24.0
Kararsızım	8	10.7	10.7	34.7
Yeterli	33	44.0	44.0	78.7
Çok yeterli	16	21.3	21.3	100.0
Toplam	75	100.0	100.0	

Değerler eğitimi konusunda velilerin öğrencilerinin bu değerleri ne kadar benimsediğini ortaya koyan tablo 6'ya bakıldığında toplam 75 velinin, 3'ü (%4) yetersiz, 15'i (%20) az yeterli, 8'i (%10,7) kararsız, 33'ü (%44) yeterli, 16'sı (%21,3) ise çok yeterli olarak görülmektedir. Velilerin yanıtlamış olduğu bu soruda yaşananlara göre anlamlı farkın olup olmadığı independent samples T-test yapılarak belirlenmiştir.

Tablo 7. Araştırmaya katılan velilerin yaşadıkları yer durumuna göre öğrencilerinin değerleri benimseme durumları
(Table 7. The acceptance of the students' values position according to the living place of the parents participated in the research)

Yer	N	$\bar{X}$	S	sd	t	p
Köy	38	3.71	1.08	73	.94	.349
İlçe	37	3.45	1.21			

Yapılan bağımsız t testinde $t(73)=.94$, $p>0.05$ bu sonuca göre anlamlı fark görülmemektedir. Uygulanan ankette ikinci bölümde dört tane açık uçlu soru yer almaktadır. Bu sorular betimsel analiz yöntemiyle aşağıdaki gibi yorumlanmıştır.

- Velilerin öğretilmesi gereken değerlerden önemli gördükleri ilk beşini sıralamaları istenen birinci soruya şu yanıtlar verilmiştir: *Özsaygı* (22), *özgüven* (38), *toplumsallık* (13), *sabır* (20), *hoşgörü* (33), *sevgi* (32), *barış* (15), *yardımseverlik* (29), *doğruluk* (34), *dürüstlük* (48), *adalet* (28), *yeniliğe açıklık* (9), *vatanseverlik* (30), *kültürel değerleri koruma ve geliştirme* (21). Veliler kazandırılması gereken 14 değeri de önemli görmüş ve ilk beş değer arasında sıralamışlardır. Bu değerler içerisinde veliler için en fazla önemli görülen *dürüstlük* olmuştur. Velilerin en az yazmış oldukları değer ise *yeniliğe açıklık* değeridir. Ankete katılanlardan bu soruya cevap vermeyen veli yoktur ancak; bazı veliler bu soruda önemli gördükleri değerleri 5'ten az yazmışlardır.
- Hayat Bilgisi dersinde kazandırılması beklenen bu değerler dışında çocuklarına kazandırılmasını istedikleri başka değerlerin olup olmadığı şeklindeki soruya ise şu yanıtları vermişlerdir: "Muhakkak başka değerler vardır ama bir çocuğun bu değerleri alması bile başarılı bir insan olmasına yeter." "Önce ülkesine ve dinine, bayrağına, milletine bağlı olması, başkasının görüşüne saygı duyması." "Bol bol kitap okuması." "İyi ahlak." "Alçakgönüllülük." "Geçmiş değerleri bilme." "Başkalarına karşı saygı." "Toplumsal yasaları benimseme." "Sorumluluk alma." "Doğduğu topraklara saygı, girişimcilik."
- "Öğretilmesini gerekli gördükleri değerlerin nedenlerini de şu şekilde yanıtlamışlardır:
Özsaygı değeri ile ilgili veli görüşleri: "Saygılı olan bir insan etrafındakilere de saygı gösterir." "Kendi özüne saygı gösteren kişi tüm topluma saygı göstermiş olur." "İnsanın kendisine saygısı olmazsa başkasına saygısı olmaz." "Kendine saygısı olanın herkese saygısı olur ve saygı görür." "Özsaygısı eksik olan insanlar başkalarına da saygısızdır. Bu da toplumu sarsar."
Sevgi değeri ile ilgili veli görüşleri:"Sevgiyle yetişen bir çocuk her şeyi sever." "Sevgi dolu kişi hayatla barışık olur." " Her şeyin başı ve sonu sevgi ile başlar." "Sevgiyle yetişen bir çocuk her şeyi sever." "Sevgi dolu kişi hayatla barışık olur." " Her şeyin başı ve sonu sevgi ile başlar." "İnsanları sevmek Yaratandan ötürü." "Sevgi olmayan yerde sıkıntı olur, huzursuzluk olur." "Sevgisiz insanlarda hiçbir değerın önemi yoktur. Kin ve nefret dolu insanlar sadece zarar verir."
Doğruluk değeri ile ilgili veli görüşleri:"Doğru yolda olan bir çocuk her zaman kazanır." "Doğruluk başarının güvencesidir." "Doğru insan her yerde sevilir ve güvenilir." "Doğru olunca etrafına karşı vatanına karşı adil olur ve faydalı olur." "Sevgi olmazsa hiçbir şekilde gelişim olamaz, birlik beraberlik olamaz, sağlıklı toplum oluşturulamaz, kaos yaşanır."
Adalet değeri ile ilgili veli görüşleri: "Adaletli olan bir çocuk her zaman kazanır." "Adaletli birey başkalarının hak ve hukukunu gözetir." "Bencil olmaz, diğer insanlara da değer verir." "Eğer adalet kavramı iyi

öğretilirse birey hem kendi haklarını hem de başkalarının haklarını koruyabilecek toplumsal kargaşanın oluşmasını önlemede de katkıda bulunacaktır." "Adil olmayan ortamlarda her şey yerle bir olur."

Yardımseverlik değeri ile ilgili veli görüşleri: "Yardımlaşma hayatta en güzel değerlerden biridir." "İnsanlar yardımlaşmadan asla bir yere gelemes. Bir elin nesi var iki elin sesi var atasözünü unutmayalım." "Yardımsever bir insan her zaman kazanır"

Sabır değeri ile ilgili veli görüşleri: "Sabırlı bir birey her zaman doğru karar verir."

Vatanseverlik değeri ile ilgili veli görüşleri: "Vatanını seven hayırlı olur." "Vatanını seven bir birey vatana ve millete hayırlı olur." "Vatanını sevmek, çünkü vatan insanın en değerli varlığıdır." "Bir çocuğa küçüklükten beri vatan sevgisini aşılsan dağ yerine en güzel mevkilere çıkacaktır." "Vatanını seven kendini sever, ailesini sever ülkesini sever, değerlerini sever." "Vatan sevgisi imandandır. İmanı güçlü olmayanın vatan sevgisi az olur."

Kültürel değerleri koruma ve geliştirme değeri ile ilgili veli görüşleri: "Kültürel değerleri koruyan vatanına sahip çıkar." "Ülkenin her yönden gelişmesi ve ilerlemesi için kültürel değerleri korumak ve geliştirmek gerekir."

Özgüven değeri ile ilgili veli görüşleri: "Özgüvene sahip bir kişi hayatta başarılı olur." "İnsanın başarılı olması için başta kendisine güvenmesi gerekir." "Kendine güveni olan insan her alanda istediğini başarır." "Özgüveni olmayan kişiler başarılı olamaz." "Kendinden memnun olursa mutlu olur." "Kişinin kendine güvenmesi ve toplumda her zaman rahat ve emin yaşayabilmesi için gereklidir." "Özgüveni olan insan koyun gibi güdülemez." "Kişi kendine güvenirse başarılı olur."

Toplumsallık değeri ile ilgili veli görüşleri: "Topluma faydalı bir birey olması." "Toplumsal olan insan paylaşmayı başarır, ilişkileri güzel olur." "Toplumsallığı bilen insan bencil olmaz herkesi düşünür böylece hep birlikte gelişim düşünülebilir."

Barış değeri ile ilgili veli görüşleri: "Barış içerisindeki toplumun başarılı olamayacağı hiçbir şey olmaz." "Barış olmazsa sürekli kavga çıkar, tüm değer yargıları barış ortamında verilebilir."

Dürüstlük değeri ile ilgili veli görüşleri: "İnsanın yaptığı her işte doğru adil olması gerekir." "Dürüst olamayan kişi gelecek vaad etmez." "İnsan olmanın gereğidir." "Her alanda dürüstlük toplumda eşit hak ve paylaşım demektir, adalet demektir, saygın toplum demektir."

Yeniliğe açıklık değeri ile ilgili veli görüşleri: "Her zaman yenilikçi olmayı sever ve isterim." "Yeniliğe açık olan topluma devamlı ayak uydurur, çevresindekileri kabul görür." "Gelişen teknoloji ve yeniliğe açık olmayan toplumlar geri kalmaya mahkumdur." "Gelişim, değişim için yeniliğe açık olur, üretir." "Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmış, aşabilmemiz için gerekli olan en önemli öğedir."

Hoşgörü değeri ile ilgili veli görüşleri: "Yapılan haklı veya haksız davranışlara karşı her zaman doğruyu araştırıp kırıcı olmadan davranması için gereklidir." "İnsanları daha iyi anlayıp onları tanımada yardımcı olur."

Tablo 8. Araştırmaya katılan velilere göre değerler eğitimi vermesini gereken kurum veya kişiler

(Table 8. Institutions or persons deemed suitable to provide values education of the parents participated in the research)

	Aile	Okul	Öğretmen	Medya	Dernekle	İş Adamları	Dernekler	Toplum	
Köy Vel.	18	16	11	2	2	1	1	1	
İlçe Vel.	22	17	12	1	2	1	1	1	1

Çocuklara değer eğitimini kim ya da hangi kurumlar vermeli şeklinde sorulan soruya ise köy ve ilçede yaşayan velilerin verdikleri cevaplar benzerlik taşımasına karşın bazı farklılıklar da dikkat çekmektedir. Tablo 11'de de görüldüğü gibi değerler eğitiminin köyde yaşayan velilerden 18'si ailede, 16'sı okulda verilmesi gerektiğini düşünürken, 11'i öğretmen, 2'si medya, 2'si derşane, 1'er veli de iş adamları, dernekler ve toplum tarafından verilmesi gerektiğini belirtmiştir. İlçede yaşayan velilerin 22'si aileyi, 17'si okulu ön planda tutarken, 12'si öğretmen, 2'si çevre, 1'er veli de emniyet, Türk Silahlı Kuvvetleri, toplum, medya ve din kurumları tarafından verilmesi gerektiğini ifade etmiştir.

5. TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER (DISCUSSION, CONCLUSION AND SUGGESTIONS)

Hayat Bilgisi öğretim programlarındaki değerlere ilişkin veli görüşlerini tespiti yönelik yapılan bu çalışma sonucunda önemli saptamalar yapılmıştır. Öncelikle ilçede yaşayan veliler köydekilere göre değerler eğitimi konusunda kendilerini daha yeterli görmelerine karşın, esasında her iki veli grubu da değerler eğitiminde kendilerini çok yeterli görmedikleri dikkat çekmektedir.

Bir çocuğun okula gelmeden önce ilk yaşantılarını ailesinde ve ailesiyle birlikte oluşturduğu bir gerçektir. Hemen hemen her bilgide olduğu gibi çocukta değerler konusundaki ilk nüveler bu ortamda oluşur. Bu nedenle aileler değerler konusunda çocuklarını eğitecek yeterli bilgi birikimine ve aktarım gücüne sahip olmalıdırlar. Çocukların temel değerleri kazanmasında ailelerin dikkat etmesi gereken hususları Balat (2007, s.36) şu şekilde ifade etmektedir:

Demokratik bir aile ortamı oluşturmak, kazanılması beklenen değerlere ilişkin iyi örnekler sağlamak, model olmak, temel değerleri benimsemiş bireyler olmak, çocuğun bir değerle ilişkili olarak ondan beklentilerimizi açıkça bilmesini sağlamak ve beklentilerimizi biraz yüksek tutmak, çocuğun gelişimine ve becerilerine uygun kurallar koymak ve kuralları uygun bir düzende uygulamak, çocuğun gelişimine, bilgi ve becerisine uygun değerleri basitten karmaşığa doğru zaman içinde kazanacağını unutmamak, güzel davranışlar ve iyi tavırlarla örnek olmak ve çocuğun iyi davranışlar gösterebileceği düzenlemeleri yapmak, kazanılması beklenen değerlere ilişkin birlikte uygulamalar planlamak, değerlere ilişkin olumlu davranışları pekiştirmek, ödüllendirmek, doğrular ve yanlışlar hakkında konuşmak ve nedenleri hakkında tartışmalar yapmak, iyi değerler hakkında hikâyeler okumak ve bunları paylaşmak, duyguların tanımlanması, duygular hakkında konuşma, hangi davranışlar bizi sevindirir, hangi davranışlar bizi üzer ve nedenleri gibi.

Diğer önemli bir tespit ise köyde yaşayan velilerin ilçede yaşayanlara göre değerler eğitimi konusunda okulu daha fazla yeterli görmeleridir. Ancak elde edilen ortalamalara göre her iki grup veli de değer eğitiminde okulu çok yeterli görmemektedir. Ayrıca köyde yaşayan velilerin öğrencilerin değerleri daha çok benimsediğine inandıkları görülmektedir. Ancak yapılan t testi sonuçlarına göre anlamlı farklılık görülmemektedir. Ortalamalara göre veliler genel olarak öğrencilerinin bu değerleri çok yeterli olarak benimsemediklerini düşündüklerini göstermektedir.

Velilerce en önemli değer *dürüstlük* olarak belirtilmiştir. İnsan ilişkilerinde önemli bir yer tutan *dürüstlük* kavramı 48 veli tarafından öğretilmesi gereken ilk beş değer arasında görülmüştür. Çağdaş yaşamın bir gereği olarak *yeniliğe açıklık* değeri ise 9 veli tarafından belirtilmiş olup son sırada yer almaktadır. Oysa *yeniliğe açıklık* kavramı yeni programla *birlikte en fazla* üzerinde durulan kavramlardan biridir. Bireylerin yaşama ayak uydurmaları, gelişmeleri takip edip bunlardan faydalanabilmeleri için yeniliğe açık olmaları gerekmektedir. Velilerin verdikleri cevaplara göre programda yer alan 14 değer dışında farklı

değerlerin de programda olması gerektiği belirlenmiştir. Örneğin; din ve ahlak eğitimi, bayrak, millet sevgisi, saygılı olma, Atatürk ve cumhuriyet değerleri gibi. Belirtilen bu değerler tam isim karşılığı olarak yer alamasa da özellikle Atatürk, millet, bayrak gibi değerlerin öğrencilere benimsetilmesi okulların en temel görevlerini oluşturmakta ve eğitimin tüm kademelerinde hemen her derste yer almaktadır. Velilerin öğretilmesini istedikleri değerlerin gerekçelerine bakıldığında genelde; başarılı, mutlu, kazançlı bir yaşam sürdürmek, ayrıca başkalarından olumlu karşılık almak ve gelişmiş bir ülkede yaşamak için belirtildiği sonucuna ulaşılmıştır. Verilen cevaplara göre veliler değer eğitiminin en fazla ailede verilmesi gerektiği kanaatinde oldukları belirlenmiştir. Okul ve öğretmen de yine velilerin büyük çoğunluğu tarafından bu eğitim sürecine dâhil edilmiştir. Elbette bir insanın değerlerinin oluşum temelini ailesi oluşturur ve okul yaşantısıyla devam eder. Bu açıdan bakıldığında değerler konusunda en büyük payı aile ve okul ortamı almaktadır.

Literatür taraması sonucu tespit edilen değerler eğitimi konulu bazı çalışmaların sonuçları tetkik edildiğinde, araştırmamızın bulgularına paralel bazı tespitler dikkat çekmekle beraber ayrışan sonuçlar da görülmektedir. Demirhan İşcan'ın (2007) ilköğretim düzeyinde değerler eğitiminin etkililiği konusunda yaptığı çalışmasında öğrencilerin değerleri kazanma düzeyleri ile derslerde gösterdikleri başarı arasında anlamlı ilişkiler olduğu belirlemiştir. Tay ve Yıldırım (2009) da sosyal bilgiler dersindeki değerler hakkında veli görüşlerini aldıkları çalışmalarında; velilerce değer eğitiminin öncelikli olarak ailede sonra da okul tarafından verilmesi gerektiği belirlenmiştir. Akbaş (2004) ilköğretim ikinci kademe duyuşsal amaçların gerçekleşme derecesi hakkında yaptığı çalışmasında; araştırma kapsamındaki öğretmenlerin, okulda verilen değerlerin aile ve çevrede yeterince pekiştirilmediğini, okul ve aile arasında işbirliği olmadığını ve okul ile ailede verilen değerlerin çatışabileceği şeklinde görüşler belirttiklerini bulgulanmıştır. Araştırmamız sonucu velilerin en fazla önemsedikleri değerlerin ilk beşi sırasıyla dürüstlük, özgüven, doğruluk, hoşgörü ve sevgi iken Budumlu Akkiprik (2007) tarafından gerçekleştirilen çalışmada ise öğretmenlerin en fazla önemsedikleri değerlerden ilk beşinin evrensellik, özdenetim, yardımseverlik, uyum, güvenlik ve başarı olduğu saptanmıştır. Veli ve öğretmenlerin önemsedikleri ilk beş değerden hiçbirinin uyuşmaması dikkate değer bir hususu teşkil etmektedir. Yaptığımız tüm bu çalışmalar sonucunda şu öneriler sunulabilir:

- Ankette yer alan velilerin değerler hakkındaki görüşleri daha fazla dikkate alınarak programın oluşturulmasında veliler sürece dâhil edilebilir. Velilerin istekleri ve beklentileri formal eğitimin sınırları içerisinde tartışılarak programda yer alması sağlanabilir.
- Değer eğitimi ailede başlayan bir eğitimidir bu nedenle kendini bu konuda yeterli görmeyen velilere değer eğitimi hakkında bilgi verilebilir.
- Değerler eğitiminde veliler okulu çok yeterli görmemektedirler. Bu konuda okullarda çalışmalar artırılıp, öğretmenlerin değer eğitimine karşı daha duyarlı davranması sağlanabilir. Böylelikle öğrenciler değerleri beklenen ölçüde ve daha iyi benimseyebilir.
- Son olarak araştırmacılarca farklı kurumlarda ve bölgelerde farklı kişilerle de (öğrenciler, öğretmenler, yöneticiler, müfettişler) bu değerlere yönelik görüşlerin tespiti amacıyla araştırmalar yapılabilir.

KAYNAKLAR (REFERENCES)

1. Akbaş, O., (2004). Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim ikinci kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

2. Akınoğlu, O., (2004). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. İçinde C. Öztürk ve D. Dilek (Ed.), Hayat Bilgisi ve Hayat Bilgisi Öğretimi. ss: 2-15. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
3. Arslan, M., (2009). Değerler eğitiminde kahramanlardan yararlanma. Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
4. Balat, G.U., (2006). Okullarda Neden Değerler Eğitimi Çalışmaları. İlköğretmen Eğitimci Dergisi, 2, 14-16.
5. Balat, G.U., (2007). Ailede iletişim ve temel değerler eğitimi. İlköğretmen Eğitimci Dergisi, 14, 35-36.
6. Budumlu, A.G., (2007). Genel lise öğretmenlerine göre karakter eğitimi yoluyla öğrencilere kazandırılacak değerler: Çok boyutlu bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
7. Can, Ö., (2008). Dördüncü ve beşinci sınıf öğretmenlerinin sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
8. Cebeci, A., (2005). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinde ahlaki değerlerin eğitimi ve öğretimi. Yüksek Lisans Tezi. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
9. Coşkun, Y. ve Yıldırım, A., (2009). Üniversite Öğrencilerinin Değer Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. http://efdergi.yyu.edu.tr/makaleler/cilt_VI/haziran/y_coskun.pdf adresinden 24.07.2010 tarihinde edinilmiştir.
10. Çepni, S., (2009). Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş. Trabzon: Yazarın kendi yayını.
11. Çengelci, T., (2010). İlköğretim beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değerler eğitiminin gerçekleştirilmesine ilişkin bir durum çalışması. Doktora Tezi. Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
12. Demirhan, İ.C., (2007). İlköğretim düzeyinde değerler eğitiminin etkiliği. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
13. Dilmaç, B., (1999). İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
14. Dilmaç, B. ve Ekşi, H., (2007). Değerler Eğitiminde Temel Tartışmalar ve Temel Yaklaşımlar. İlköğretmen Eğitimci Dergisi, 14, 21-29.
15. Dilmaç, B., (2007). Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması. Doktora tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
16. Doğanay, A., (2007). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. İçinde C.Öztürk(Ed.),Değerler Eğitimi. ss:255-286. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
17. Halstead, J.M., (1996). Values İn Education and Education İn Values.<http://www.google.com/books?hl=tr&lr=&id=mvJjieATsZ4C&oi=fnd&pg=PA3&dq=Journal+of+Values+Education&ots=4d7C3spLRJ&sig=hZZ07nvAiG89R95qdJQnjr4abQg#v=onepage&q=Journal%20of%20Values%20Education&f=false> adresinden 24.07.2010 tarihinde edinilmiştir.
18. Karabağ, G., (2007). Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. İçinde C.Öztürk(Ed.),Hayat Bilgisi Öğretim Programı. ss:52-68. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
19. Keskin ,Y., (2008). Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması. Doktora tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

20. Koç, K., (2007). İlköğretim 7. Sınıflarda okutulan Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi dersinde öğrenciye kazandırılması amaçlanan evrensel değerlere ilişkin tutumlar üzerinde öğretim sürecinin etkisi. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
21. Şen, Ü., (2007). Milli Eğitim Bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler eğitimi üzerine bir araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
22. Tay, B. ve Yıldırım, K., (2009). Sosyal Bilgiler Dersinde Kazandırılması Amaçlanan Değerlere İlişkin Veli Görüşleri. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9 (3), 1499-1542.
23. Tokdemir, M.A., (2007). Tarih öğretmenlerinin değerler ve değer eğitimi hakkındaki görüşleri. Yüksek Lisans Tezi. Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
24. Ulusoy, K., (2007). Lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin çeşitli değişkenler açısından değerlendirilmesi. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
25. Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2008). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.